

108129

ERDÉLY

HONISMERTETŐ FOLYÓIRAT.

AZ ERDÉLYI KÁRPÁT-EGYESÜLETNEK
ÉS MUZEUMÁNAK

ÉRTESITŐJE.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

SZERKESZTETTÉK :

DR. SZÁDECZKY LAJOS ÉS M. KOVÁCS GÉZA

1910.

XIX. ÉVFOLYAM.

59 KÉPPEL.

KOLOZSVÁR,

AZ ERDÉLYI KÁRPÁT-EGYESÜLET KIADÁSA

1910.

TARTALOM:

I. Nagyobb cikkelyek:

	Lap.
<i>Dr. Gaál István</i> : Zaránd (5 képpel)	26—30
— Utazás a „Vasország“-ban, Vajdahunyad, Govasdlja és Gyalár környéke. (6 képpel)	35—45
— A Zsilvölgy Petrosénynél. (8 képpel)	131—140
— Az ember és a tájszépesség	169—170
<i>L. Gyárfás Győző</i> : Kárpáti levelek. A gyergyóbékási szoros. (14 képpel)	52—56, 66—71, 145—150
<i>Győrffy István</i> : Megjegyzés Hangay Oktáv úr cikkére	45—46
<i>Hangay Oktáv</i> : Kolozsvármegye szelidebb területében (8 képpel)	5—13 17—25
— Mit tehetnénk turistailag 80 éves királyunk emlékére?	129
<i>Dr. Herrmann Antal</i> : Tömörülés	33—34
— Erdély középpontja	49—51
— Téli turistaság	164 166
— Az E. K. E. muzeumáról	166—168
— Karácsony	177—178
<i>Dr. Kristóf György</i> : Természet és művészet	113—115
<i>Lakatos Gyula</i> : Kovászna és vidéke	71—72
<i>M. Kovács Géza</i> : Hangay Oktáv (1 képpel)	2—4
— Újabb alkotásunk a Nagykőhavason (3 képpel)	97—102
<i>Orosz Endre</i> : Egy ősi háztypusról (1 képpel)	152
— Egy régen elfeledett tószorozatról (1 képpel)	178—191
<i>Dr. Ruzitska Béla</i> : Kirándulás a Gyalui havasokba és az erdélyi Érchegységbe (5 képpel)	116—126
<i>Schenk Gyula</i> : Dr. Bokor János (1 képpel)	161 163
<i>Dr. S. Kováts József</i> : Székely népművészeti kiállítás muzeumunkban	107—108
— A karácsonyi ünnepkör Gyergyóban	181—191
<i>Sz. L.</i> : Muzeumunk dicsérete (1 képpel)	82
<i>Dr. Szádeczky Lajos</i> : Az erdélyi szászok műtörténete	89—92
<i>Szilágyi Gyula</i> : Nagyszebeni turista mozgalmak	83—88
<i>Téglás István</i> : Kirándulás Toroczkóról a Kollegium barlanghoz (5 képpel)	103—106

II. Külömfélék:

Adományok a nagykőhavasi E. K. E. menedékház céljaira	141, 156
A torjai Búdösbarlang és Bálványosfürdő (Dr. Herrmann Antal)	74
Automobiljáratok Hunyad megyében	155
Az angolok legújabb ifjusági egyesülete (Dr. Kristóf György)	155
Az ásványvizek képződésének legújabb magyarázata (Dr. Gaál)	57
Buzdítás az útazásokra	171
Diplomaták a Nagykőhavason	156
Erdélyi Album (Győrffy István)	154
Győrffy István úrnak (Hangay Oktáv)	57—58
Hajnalhasadás	141
Kalotaszeg nagyasszonya meghalt (H. A.)	58
Új vasúti vonal a Kelet Alpokon keresztül (G.)	73—74
Az Ünökői menedékház felszentelése (Alzner)	109

III. Egyesületi élet.

Adomány a nagykőhavasi menedékház költségeire	76, 126, 175
E. K. E. virágos levelező-lapjai	95

	Lap
Békási szoros Oltárkő (A. Kovács felv.)	67
" " Pokostorka	149
" " Romániai határ	150
" " Szerelmesek (Gyárfás rajza)	146
" " Sziklasátor	148
" " Tündéerkert	147
" " Vereskőpatak völgy	53
" " Vizesés	69
" " "	161
Dr. Bokor János	132
Boli barlang vasútállomás	122
Csetátyéban beomlott felhagyott bányák (Ruzitska B. felv.)	135
Deák akna	124
A Detonáta északi oldala	23
Dezsővár	125
E. K. E. menedékház és Erdőház a Detonátán (Ruzitska B. felv.)	40
Az Erdélyi Bánya-vasút vonala és érctörők	11
Erdődomb Esküllő mellett	19
Fékező állomás	19
Forgácskúti munkástelep	21
Frigyes tó	39
Govasdia. Vasgyár és vasuti állomás (Adler felv.)	66
Gyilkostó	70
Hajnalhasadás (Tolnay Ákos festménye után)	1
Hangay Oktáv	35
A Hunyadi vaskőtelep környékének helyszín rajza	81
Izabella főhercegnő	7
Kilátás a Diós-Bodonkúti tetőről	121
Kirnik-hegy (Ruzitska B. felvétele)	117
Kis-Riska völgyi völgyelzáró gát (Ruzitska B. felv.)	104
A Kollegium barlang alaprajza	105
A " " kapuja	105
A " " nagyobb oszlopa	30
Kürtölő leányok a Gainai leányvásáron	131
A Magyar Zsil Petrosénynél	42
Mihály bánya. Sikló és Bányavasút (Adler felv.)	13
Nagyesküllő, ahol Tuhutum hadai táboroztak	98
Nagykőhavas	101
Nagykőhavas sziklaszálak	139
Paring Petrosény felől tekintve	133
Petrosény látképe észak-kelet felől	136
Részlet a Szurduk szorosból (Peccol felv.)	137
Részletek a Szurduk Romániai részéből (Peccol felv.)	41
Retyisorai völgyrészlet. Vasúti állomás és fűtőház (Adler felv.)	8
Sólyomkői kupalakú halmok	151
Sövényház a Jád völgyében (Ruzitska B. felv.)	103
Székelykő a Kollegium barlanggal	27
Sziklás völgy (Intra Boica mellett) (Irányi M.)	106
Torockói régi csempe (Téglás István rajza)	99
Ujabb alkotásunk a Nagykőhavasán	138
Úzsonna a Szurdukban	29
Vándor sütőkemencék I. Bujdosó	29
" " II. Cserepulya	38
Viadukt a Zalasd-patakon	38

XIX. évfolyam.

Kolozsvár 1910.

1. szám.

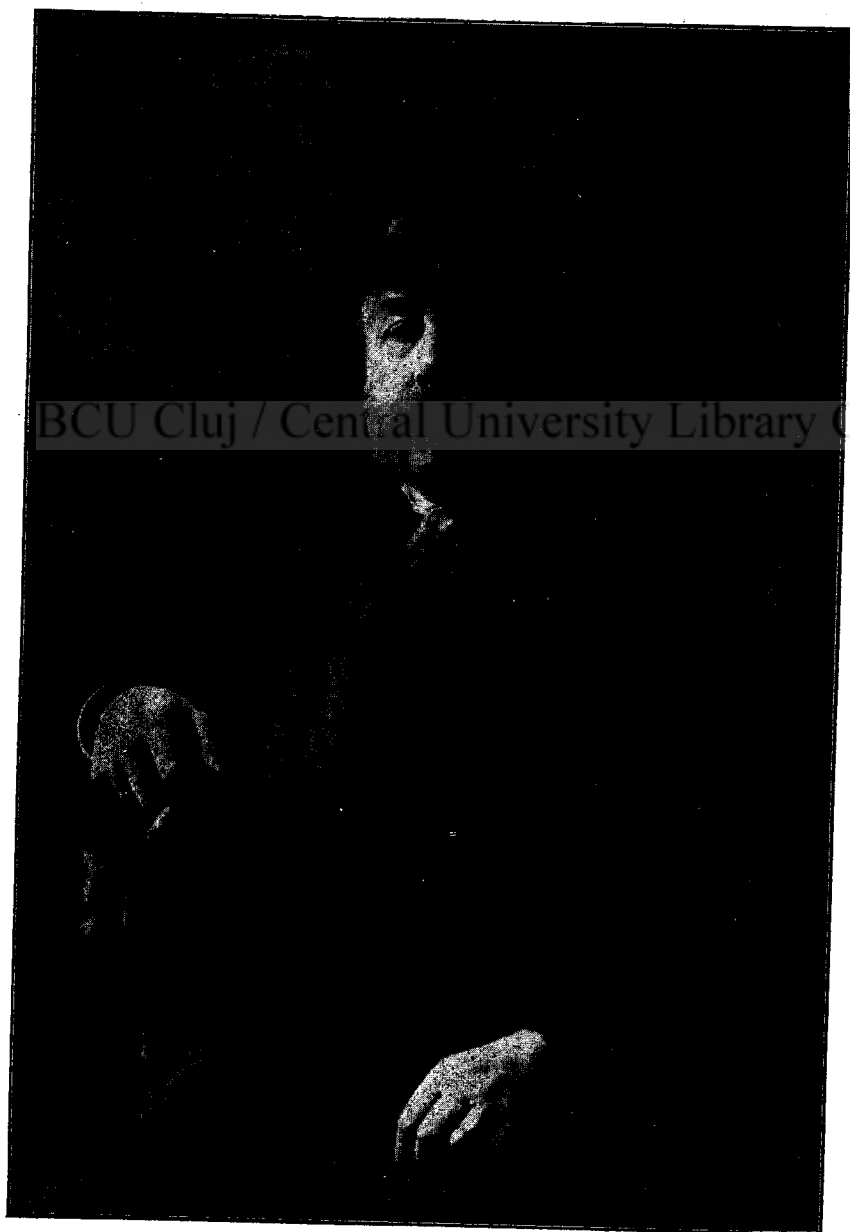
ERDÉLY

HONISMERTETŐ FOLYÓIRAT.

1. szám
1892.

KIADJA AZ ERDÉLYI KÁRPÁT-EGYESÜLET.

1. szám.
1910.

HANGAY OKTÁV E. K. E. VÁLASZTMÁNYI TAG.

Hangay Oktáv.

A derék tagba szakadt férfiú, akinek szívjóságát és magyaros derűt sugárzó jól sikerült arcképét folyóiratunk élén bemutatjuk, ama természetet ismerő és szerető kevesek közül való, akik annak idején nemcsak ott voltak az erdélyi magyar turistaság életrehívásánál, hanem tudásukkal és önzetlen közreműködésükkel az egyesületté való alakulást hatékonyan elő is segítették. Az alakulás második decéniumának végéhez közeledünk. A jellegzetes koponyának egykor dús fürtjei őszbe csavarodtak. Ez rendjén való dolog, — hiszen 60 év terhét viselik a nem kis terjedelmű vállak — de az, hogy a gyopáros lobogóhoz való ragaszkodása nem csökkent és az, hogy ma is fiatalos lelkesedéssel, hűséges munkával alatta van, ha faji tulajdonságainkat és közéleti viszonyainkat vizsgáljuk, akkor már ezt ha nem is rendellenesnek, de mindenesetre ritkán előforduló örvendetes jelenségnek, kimagasló erénynek kell tekintenünk. Csendes egészséges humor, nagy tudás, tiszta ítélőképesség, a messzi jövőbe látó lélek, mélyen érző, hazaszeretettől lángoló jóságos szív kellene ahhoz. Megadatott neki mindezek bírása és egyesületünkét pedig megáldotta a gondviselés azzal, hogy ő nemcsak a kezdetnél volt a miénk, hanem az ma is.

Született az 1850-ik évben veszprémmegyei Várpalotán. Középiskoláit Pozsonyban, műegyetemi s egyetemi tanulmányait Münchenben és Kolozsvárott végezte. Évekig nevelő volt a gróf Nitzky Lajos, gróf Széchenyi Ferenc és nagylángi gróf Zichy János családnál. A politikai mozgalmainkban sokszor szerepelt Zichy Jánost — a trónörökös mai bizalmasát — ifjúkorában az érettségi vizsgák befejeztéig tanította és nevelte. Előkelő, volt tanítványai most is gyakran fölkeresik szívélyes soraikkal. Magas összeköttetéseit soha sem maga, hanem mindig csak mások javára hasznosította. Tanárkodását Sopronban kezdte meg és 1889 óta tanára a kolozsvári Kereskedelmi Akadémiának. Már Kolozsvárra költözése előtt igen élénk és széleskörű társadalmi tevékenységet fejtett ki. 1875-ben titkára volt a soproni Irodalmi s Művészeti Körnek, majd azután a székesfejevári Vörösmarty Körnek, jelenleg az Országos Magyar Iskola-Egylet igazgató-tanácsi s a Magyar Szövetség választmányi tagja. A 90-es években huzamos ideig polgári vizsgáló tanára volt a Katonai Önkéntes jelöltek vizsgáló bizottságának. 10 évig tanított a kolozsvári Női Kereskedelmi Tanfolyamon földrajzot és árúismét. A múlt évben ebbeli állásától minden indokolás és köszönetnyilvánítás nélkül felmentették. Ez eljárás mindenkit érzékenyen sértett

volna, de ő szokott csendes humorával e kolozsvári szalondivat felett is könnyedén napirendre tért.

Ifjabb korában igen tevékeny vezérembere volt a sportköröknek. A kolozsvári Kereskedelmi Akadémián 1894-ben ő alakította meg az első Magyar Ski-Clubbot. Nyilvános előadásaival, hirlapi cikkeivel állandóan sürgette az ifjuság testi nevelése kérdésének rendezését, játékterek létesítését stb. Egyesületünknek az alakulástól kezdve választmányi tagja. Pár éven át a Központ alelnöke és a 90-es években a tevékenyen működő Kolozsvári osztályának 3 évig elnöke is volt. Kedves kirándulóhelyünket, a Kányafői messzelátót ő fedezte fel és nevezte el, illetőleg ő hívta fel a kolozsvári kirándulók figyelmét e gyönyörű pontra és 1892. május 15-én ő vezette oda az első egyesületi hivatalos kirándulást, mely alkalomra előzőleg két padot is készített oda saját költségén. Szeretettel kutatta és ismertette az Andrassy-havasokat és az ő kezdeményezésére építette volt gróf Andrassy Tivadar Dobrinban egyesületünk részére a turista házat, amelynek felavatására egy nagyobb kiránduló társaságot is vezetett. Mint vidékünknek egyik legjobb ismerője, éveken át ő készítette a nyári kirándulásoknak tervezetét. Több ízben kirándulást vezetett a Vigyázóra, Andrassy-havasokra, Esküllő vidékére, Királyhágóra, Aranyos mellékére, Létára, Torda-hasadékhoz stb. Hogy a tagok utazásait megkönnyítse, több kötetből álló úti könyvtárt adományozott egyesületünknek. Osztály-elnöksége alatt az ő kezdeményezésére és fáradozásaival készült el 900 korona költséggel a Retyiceli víveséshez vezető turista út. Folyóiratunknak állandó önzetlen munkatársa. Több cikkét a wieni *Tourist* című folyóirat is leközölte. Folyóiratunkban a következő nagyobb cikkei jelentek meg: Utazásaim az Andrassy havasokban (1892. évf. 1. sz.), Az Öreg-havason (1892. évf. 2. sz.), Lángoló talajon a Küküllő mentén, Külföldi turistaegyesületek (1893 1—2. sz.), Adatok Kolozsvármegye turistái feldolgozásához (1895 évf. 1—2. sz.), Ifjusági turistáskodás. (1896. évf. 1. sz.) Turistaság télen (1896. évf. 2. sz.), Turista tanácsadó (1897. évf. 1—2. sz.) Kolozsvármegye turista kalauzához. Szamosbazár. (1898. évf. 1—2. sz.) A Meleg-Szamos forrásai. (1899. évf.) A Runki szorosról, A Runki szoros kikutatása. (1906. évf. 1—2. sz.) A Ghyczi-vár. (1907. évf.)

Szakszerű munkálkodását a Természet, a Természettudományi Közlöny és a Múzeum-Egylet füzeteiben találjuk. Írt egy monografiát a paprikáról. Nagyobb utazási s egyéb tudományos értékű cikkeit Tanári vakációk cím alatt adta ki. A fővárosi és helyi lapokban számtalan tárcát és hazafias érzéstől lüktető cikket írt. Ezek közül legnagyobb hatást értek el azok, amelyek a pángermán kérdéssel foglalkoztak, vagy a dákorómán földrajzi tanítást leplezték le a Pester Lyod-ban és a Budapesti Hirlap-ban. Az 1900. évben megjelent Alldeutsch Szövetség és a Pángermán egyesületek című röpiratainak idején egész forrongásba hozták a nemzeti ügyek-

kel foglalkozó egyesületeket és ezek alapján jutott a pángermán kérdés Széll Kálmán minisztersége alatt az országgyűlés vitáiba.

Igen hasznos és számos társadalmi tevékenysége közül bennünket a magyar turistaság fejlesztésére irányuló munkássága érdekel leginkább. Máskülönben is kihatásaiban e téren érte ő el a legnagyobb eredményeket. Egyesületünk kebelében ő vetette volt fel a deák turistáskodásnak kérdését és hangyaszorgalommal hatalmas tervezetet is dolgozott volt ki. Egyesületünk ez alapon több ízben felterjesztést intézett a vallás és közoktatásügyi miniszteriumhoz és a kérdésnek Hangay segítségével való felszinen tartásával ma már ott állunk, hogy évenként a legtöbb iskola nagyobb tanulmány utakat tesz és ezzel meg van adva az út és irány arra, hogy az ifjuság a történelmi nevezetességeket, a természeti szépségeket közvetlen szemléletből ismerje meg s ezáltal a hazaszeretetlenben erősödhessék. Hangaynak e kezdeményezése már örökbecsű és haszna kiszámíthatatlan. Hiszen világos az, hogy amíg ez új irányban növekedő nemzedék nem foglalja el a küzdő porondot, addig a magyar turistaság megérdemelt fejlődéséről beszélni sem lehet.

Az ő nagy tudásától s hazafias lelkesedésétől még igen sokat várhatunk és remélhetünk. Erős bizodalommal is vagyunk, hogy reményeinket beváltja, hiszen most is, amikor közlönyünk a jelen számmal havi folyóirattá alakult át, támogatásunkra sietett.

Leghőbb óhajtásunk az, hogy olvasóink mentől sűrűbben találkozzanak lapunk hasábjain a magyar földnek és a magyarságnak rajongó szeretetével bearanyozott, tartalmas Hangay cikkekkel, a melyekben vonzó leírásai minden részletre kiterjednek és mindent alaposan megfigyelő turistára vallanak.

M. Kovács Géza.

Kolozsvármegye szelidebb területében.

Irta: Hangay Oktáv.

Kirándulóink nagyobb számának azon fölfogása van, hogy valódi turistai teljesítmény számba csupán oly vidékek meglátogatása vehető, melyekben égnek meredő sziklás hegyek s atlétai lábizmoknak való lejtők köszöntik a vállalkozót. Megrakva eleségtelt tarisznyákkal, melyek mind csupa Nóé-bárkák, mert minden *ehető* állatból áll tartalmuk, — nekidurálja magát a vasárnapi turista, valami „remek“ és „vadregényes“ tájnak és minden magaslatot kisebbrendű Himalájának híresztelvén, eldicsekszik 5–6 órai hegymászással. Ez a „mászás“ persze afféle gyöngye stréberkedő kiszínezés, hogy a nagykőrösi s kecskeméti olvasó, dideregjen a sok éles hegygerinc, tátongó hasadékok és meredek szirt-tornyok, életet nem kimélő körülkapaszkodásától. Pedig ne ámuljon Bükkös atyafink, ott az Alföldnek mindig terített sík asztalán, nem oly veszedelmes, ördögös dolog ám az a hegymászás Kolozsvármegyében, még ott a tevehátú Vlegyásza-hegycsoport komorabbnak látszó vadonjaiban sem. Erdők között, a virágos pojánákon, emberjárta ösvények gyámolítják a lábakat; ahol a törpefenyő cseplesz tömegei kezdődnek, ott is a legelő barmok csülkei, keskeny lépcsőket vájtak a simatalpu Kobrakcipőnek. Aztán a leghatározottabban kieszelt hegyi kirándulás sem végződik mindig a hegytetővel. Nemcsak a kapaszkodással járó munkameleg, a szuszogás, izzadás, szokatlan jelenségei változtatják meg a pontos műsort, hanem a tarisznyák válogatós tartalma, az azokba került Dreherszirenák vagy Küküllőmenti alkoholnimfák édes suttogása, drót-nélkül kerül a turisták fülébe s pihenőkre csábítja őket, minden árnyas behorpadás, pázsitos szőnyegének megpillantásánál. Így történt velem is az utolsó Vlegyásza-kirándulás alkalmával; Rogoseltől gyalog a kedves férfikompánia csak kitarotta az első órát, a napos lejtőkön városias kényelemmel mérte a hegymagasságot, de egy pompás facsoport napernyője alatt, elkezdődött a kirándulások ősi jelenete: a reggeliző ebédelés.

Pro studio et labore -- következetesen falatoztunk, poharaztunk, míg a Vlegyásza görbe hátát „megmászni“ dinamikai képtelenség volt. Hasztalan fuvattam a jelt indulásra, a törvények kimagyarázásában mesteri ügyvédpajtásunk, így ütötte el a hátralékos csúcsrajutást: Hangay barátom, te azt ígérted, hogy a Vlegyásza *hegyet* mutatod meg nekünk A hegyet pedig innét a pihenőhelyről pompásan láttuk és élveztük, kellő távolságból szemlélve annak hatalmas zömök tömegét. Ha mi a Vlegyásza tetőre felmegyünk, onnét csak *völgyeket* látunk. A völgyek nem érdekelnek bennünket. Maradunk s itt élvezük a hegynek bájos körvonalait, mint a műértők, akik a festményt több lépésnyire szokták szemle alá venni. Turistáim ekként lenn maradtak a Vlegyásza-hegy talpánál, mivel náluk a hegy csak helyzetfogalom.

Ily természetű uraknak, ajánlom szépséges vármegyénk északi s északnyugati részeit kényelmes kocsiban meglátogatni, hol a községek egymást érik, tűrhető etetés, itatás lehetséges s többféle szakból kínálkozik a változatos látnivaló. Kajántó, Diós, Bodonkut, Solyómkő, Nagy és Kisesküllő, Drág, Hidalmás felé kolozsvári fogadott szeréken, Nagy-Zsombor, Almás, Bikal községeken át Bánffyhunyadra. Innét vasuton Kolozsvárra.

Kora reggel elindulva, kocsink a Brétfü és *Csillaghegy* alatti jó uton, a Kajántóvölgybe kanyarodik. Nagy agyagföltárások, kiterjedtebb téglagyárak képezik a városvégét. A patak-hídján túl, jobbra a *Szentgyörgyhegy* gyümöl-

csőseinek határárka mentén, meredek dülő vezet a kolozsvári *Szénafüvek* tipikus tájkára, melyet azonnal megpillantunk, ha a Tekintőtől innét fekvő élekről (505 m. magas) északra feljűtünk. Az él legmagasabb pontjáról, hol a szénatakarítók szekere is a tulsó völgybe ereszkedik, van Kolozsvár város legpompásabb képe, — nemcsak azért, mivel innét a Szamos-Nádas völgyében a város kiterjedése is jobban kivehető, hanem mivel a várost körülzáró bájos keretnek háttérbe kerülnek a gyalui hegyek s az Andrassy-havasok, melyek a hójai Messzelátóról teljesen kiesnek, magának a városnak lefényképezésénél. Meggyőződésem, hogy „anzikszlapok“ gyártói, az innét készült fölvételekből nem rossz tüzletet tennének. A földrajz és természetrajz tanárai, vezessék tanítványaikat április — május hónapokban a Szénafüvekre, mert nemcsak a Magyarbirodalom keleti részét annyira sajátossá tevő *mezőségi jelleget*, hanem az Altai fűtengerek vagy az orosz step magyarázatát is könnyedén szemléltethetjük. A nagy kiterjedésű *Elővölgy*, a távolabb kopár *Morgó* s a kelet felé látszó Kistarcsai dombvilág, csaknem teljesen fátlan s kizárólag fűnemi növényzettel borított terület, egyhangúságot mutatnak együttes megjelenésükben, de azonnal látjuk a természet csodás sokféleségét, ha a virágdús kaszálókat közelebről elemezzük. A fejüket kihányt pázsitosok között, sokszínű virágok milliói vannak elhintve. A fűvészt itt az eddig eredetükben ki nem magyarázott, beköltözött és endemikus vagyis kisebb területre szorult növényfajokat gyűjtheti, melyeknek eredeti hazáját — mint Brassai 1864-ben megjegyzi, a Pyreneusoktól a Wolgáig kellene keresnünk. Több fajnak már neve is elárulja némileg a szülőhelyét, mint: *Anemone uralensis*, *Euclidium syriacum*, *Cephalaria uralensis*, *Polycnemum sibiricum*, *Orob. canescens*, *Adonis wolgensis*, *Sinapis ucrainica*, *Stalice tatarica* stb. stb. Kolozsvár ilyenmü flóráját kidolgozni többet érne, mint a távoli külföld növényeivel bibelődni.

A Kajántó patak, melynek gyérvízü medrét utunkban követjük, egész a diósi vízvázalásig nyeregig, minden csorgót és esővizet magába gyűjt. Főképpen az utól jobbra eső területeken, a jórészt kötött talajban hiányoznak a források, bár az eső munkája sokhelyütt behasogatta a lejtőket. Nagy csuszamlások, behorpadások a talajban, melyek az esővizet medencékbe fogják és mindjárt seregleteket képez a káka és szittyó körülöttük. A *Pokolköz*, nagyon ártatlan kavicsos behorpadásnál, kisebb állandó tócsa is van, melyben néha eltévedt vadrucára bukkan a kolozsvári vadász, ha nyúl után kurkászva, az 530 m. magasságu „pokolpartig“ felszuszogott. A baloldali lejtők, melyek a papfalvi határnál látható *Lőrinczhegy* erdős hátával végződnek, már sokkal vízállóbb talajuk, a nagyobb beszivárgás folytán, tározó képességük, számos csorgóban, kútban nyilatkozik meg. A növényzet itt dúsabb s a *Bandacsür* felé sikeres komlótermelést is látunk, melyet azonban az egyoldalú termelést üző lakosság nem fogad el jó példának; pedig a védettebb televényben jó jövedelmet adnatna, a kolozsvári gazdáktól is elhagyott kereskedelmi kulturnövény.

Kajántó igénytelen községet érjük el a 13-ik kilométernél. A vidék határkeretjét a Gereczen, Hucs és *Csüptető*, valamint a távolabbi *Diószegtető* (660 m.) képezi. A földtani buvárok szerint, itt még tart ama mértföldekre nyúló eocénképlet, melynek egyes kőzetei, a falu környékén is építési célokra föltárattak. Nem messze Koródnál, vannak a gyűjtő tudósoktól előszeretettel fölkeresett kagylógazdag rétegek, melyekben az ősi tengerfenék kőületeiből, pompás sértetlen *Cardiumok*, *Echinidák*, *Echinolampasok* stb. szedhetők a múzeumok részére. Kajántónál néhány év előtt, a bodonkúti határig terjedő lápospartu nádas tócsák vonultak az út mentén, ma a lecsapolás ezeket is eltüntette, a vadászok bánatára. A község Béla király adománylevele szerint, már 1263-tól a kolozsmonostori apátság birtokaihoz tartozott. János Zsigmond alatt, mikor szegény hazánk a duplakirályság történelmi lázában vonaglott, a monostori apátság birtokait „közcélok“ ürügye alatt, elbitorolták (mai hírlapnyelven szekularizálták.) A jámbor „csuhások“, kik majd 300 évig birták Kajántót, elván-

doroltak s a Diószegtető alá változott jogfelfogással, más felekezeti érdek telepedett. Az emlegetett közcélok azonban felsültek, mivel 1569-ben Forgács Ferenc, nemzeti tanácsos úr kapta meg Kajántót, udvaronc érdemeinek jutalmazásául. Később 1732-ben midőn Barcsay Gergelyné, szépséges Naláczy Sára gazdálkodott a Csonkahegy törökbuzáiban, ismét a „pápisták“ váltották vissza drága pénzért Kajántót. De már Halmágyi István naplói szerint, 1767-ből, ismét neki rontottak a kolozsváriak a „pápista papoknak“, mivel Monostoron és *Kajántón vámokat* állítottak és a „civiseket huzzák, vonják“. Bizony ezen falunak viszontagságain is elmélkedhetnek a történelmi buvárok, kik közül azoknak, kik felekezeti szemüvegen szokták pragmatikai ítéletüket reánk irányítani, csak azt mondhatom, hogy a Kajántói nép ma is szegény és buta s az Apaffyak, Kamuthyak, Mikók, valamint a jezsuitaszerzet változatos birtoklása alatt egyformán oláhosodtak. Ma a falu belsejét 3 templom disziti, 3 felekezet magyar s oláh nyelven kéri a jelen áldásait s keveset törődik a múlt áldatlan lefolyásával. Egyetlen gondja, hogy tejét, baromfiát eladhassa a kolozsvári hetivásárokon, mikor aztán több vámot, helypént fizet, mint hajdan a gyűlöltté hiesztelt jezsuitáknál.

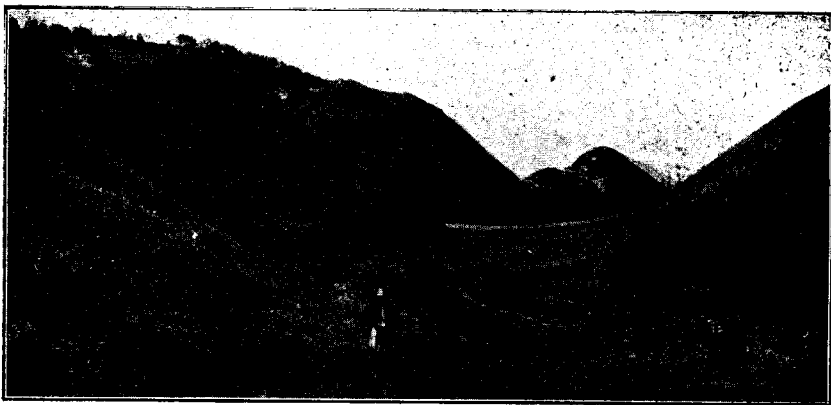

KILÁTÁS A DIÓS-BODONKÚTI TETŐRŐL.

Kajántón túl az út lassan emekedik a vízválasztóig, hol 3 felé ágazik el. A nyeregtetőről érdemes itt rövid ideig a szemvidítő kilátást élvezni, melyet az elterülő *Kolozsvár—Almási-hegyvidék* nyájas völgyei s termékeny földekkel váltogató háta erdőségei nyújtanak. Ez Kolozsvármegye szelidebb területe, egyszerűbb ruházatban, mint minőt a kopasz fejét fennhordó Vlegyásza agglégnyes hetykesége fintorgat. A bodonkút-berendi cseres erdők darabos képe záródik a távolabbi *Grécsával*, utunk irányában a Súlyomkő horpadásos kalapja, ezentúl a Fodorházától a két Esküllő falunak nyuló völgy, jobbra pedig a szolnok-dobokai hullámos felület oszlik el, a messzefutó lilakék távlatban. A jó kocsit gyorsan lejtősödik *Babucz* oláh községnek, 130 méter magassági különbség lévén Bodonkút és Babucz között. Hamar érkezünk *Súlyomkőhöz*, hová a rendes úttól jobbra térünk be. Ámbár ezen falunak, a lejtő északnyugati felén való települése rendkívül kedvező és fekvésénél fogva állandó panorámát kínál az alatta elterülő vidékről: mégis nem ezen körülmény csalogat bennünket arra, hogy egy órát időzzünk, a valamikor magyar községben. Nem is oly régen, magyar nemes családok jómodu udvartelkei csinították a hegyoldalt s a Ladányi, Majtényi, súlyomkői Ördög, Menyhárt, Ebeni, Baranyay stb. nemzeti uraimék fogatai jártak ide Kolozsvárról. A történetünkben többször szereplő *Ebeni-család* lehetett egy időben, a környék hangadó compossesora. Már 1535-ben Zápolya János meghagyja, hogy Ebeni Miklós özvegyének adassanak vissza jószágai, közöttük Súlyomkő is. Apor emliti följegyzéseiben Ebeni Gábort, a Temesvárnál elesett Ebeni Gáspárt, a Kolozsvárott (1681. aug. 3). elhalt Ebeni Éva asszonyt (Vas Jánosné). Apaffy alatt

Ebeni István Kolozsvár hajdani várának kapitánya volt s mint *Ebeni Gábornak* fia, ajándékba kapta nemesi jószágait s udvarkertjét Sólyomkőn. Itt tartózkodott nyugalmasabb időben, midőn 1645. dec. 4-én magyaros pazarlással menyegzőjét tartotta, néhai nemzetes szalonthai Tholdi György urunk megmaradt özvegyével, amint azt görcsöni Serédihez irt meghívójában kifejezi: „böcsülettel megünnepelte“. Hódor Károlynak Szolnok-Dobokáról irt régibb munkájában, megtaláljuk az itt élt nemesek származási ágazatát s megtudhatjuk kiknek sírhantjaira borult már a feledés megsemmisítő örökfátyola. Az *Ebenieknek* is, 1690. körül szakadt meg fiágon való nemzetségük. Bizony dárídós, vigságos és szomorú háborus napok váltakozhattak akkor Sólyomkőn, mely ma úgy áll az egész vidék felett, mintha néma sirkeresztje volna, a völgyekben elveszett magyarvilágnak. Mikor néhány év előtt, a barátságos *Baranyay* bácsi a faluban lakott, levezetett az egykori *Ebeni-ház* udvarához. Jobb kőfalak, úri módot eláruló kapuzat, keresztköves ablakok, látható jelei a fennmaradt házromoknak, melyekre szalmafedelet rakott, a magyarból oláh gazdává vált mai tulajdonos s ököristállóvá hasznosította az *Ebeniek* ágyhelyeit. Elszegényedett örökösök, nem törődhetek a régi udvarház fenntartásával, a most beköltözött s asszimilált magyar se gondol már sem fajára, sem pedig az *Ebeniek* elpusztult fájára. A Sólyomkőhegy (*Piatra*) Kolozsvár felé fordult oldalán, megnézhetjük azt a *kődiványt*, melyet a megyei hatóság a fenntartandó emlékek közé foglalt. Nem meglepő természeti tünemény, de annál jobban hat érzelmeinkre, mivel azon hely, honnét az *Ebeni-sarj* utolsó ivadéka, még bús hangulatban tekintett a lenyugvó fényes napgolyóra.

A szép magyarnevű község határneveinek értelmezéséből, kihántolható a lassu oláhosodás. Feljegyeztem: Ménesakol, Togyerás-kútja. Méra, Tyertyur, Nagyoldal, Fánicsika, Bükk, Komoristye, Köves, Irtás, (Jertovaj), Falurét, Brányistye, Doszu Jersi, Sub Dumbráva, Barkuri, Csikóstó, (de tó nincs) Barabestye magyarul Barabolyos stb. De nagyon sok a lakosok között is a magyarjelzésű oláh, mint: Dávid, Kis, Pap, Kosárka stb. stb. Kizárólag gör. kath. felekezeti iskolájuk van, melyen igaz, látható Magyarország cimere, sőt benn a tanteremben nemzetiszínű hangjegyes táblák lógnak a „Szózat“ és a „Hymnusz“ kezdőszavaival, de ezekkel a ma már erős oláh szellem ellenében, csak afféle „muszáj“ eredmények érhetők el. Inkább szomorúságra indított, midőn az eloláhosodott magyarnak színi oláh gyermekei, a magyarul rosszul beszélő tanító taktusára: „Balsors, akit régen tép“ gépiesen énekelték.

SÓLYOMKŐI KÚPALAKÚ HALMOK.

Érdekes Sólyomkő felett a *Halmok* sajátos természeti emléke. Odajuthatunk könnyen az udvarkerteken át, midőn egy négyszögletes toronyféle épület

is útunkba esik, mely e. hagyott sirbolt Györffy báró telkén. A kertek végén kijutva a mezős oldalra, egymás mellett látjuk a kúpalaku, 20—30 méter magas, halmok sorozatát s első tekintetre mesterségesnek látszó formájuknál fogva, bizonyos őskori sirdomboknak szeretnők tartani. Az egész terület hajdan Varju Pál, később Sikó Kálmán tulajdonát képezte, ma már oláhok (Dávid Simeon) birtokában van. Ha a Csetátye-nek nevezett legmagassabbik halomra felkapaszkodunk, 19 kisebb-nagyobb ilyenmü képződést olvashatunk meg és még nagyobbá válik meglepődésünk. Velünk szemben a Súlyomkő-hegy feltárt oldala, melynek kimosott 100—120 magas palás agyagmárgájában, kisebb üregek látszanak. Ezen üregekben fészkelnek a nagy füles uhubaglyok, melyeket tavasszal egy levegőbe tett lövéssel, kizavarhatunk lakásokból. Ha a bagolyfiókák jó pelyhesek, merész falusiak kirabolják a fészket s a bután szemüket meresztő állatokat kereskedőknek adják el, kik azokat felnövelik s mint kinőtt uhukat jó áron eladják a vadászoknak. Hódor könyvében erre vonatkozólag a régibb időkből az van fölemlítve, hogy ama szirtek között hajdan annyi sólyommadár fészkel, miszerint a község a töröknek sólyommadarakkal fizette adóját. A sólymokat Kis-Ázsiába is vitték a sólymárok s vadászatra tanították be.

A halmok keletkezését Koch Antal, kedves egykori tanárom, hegycsuszamlással magyarázza. Eszerint minden halom valaha az átellenes hegynek részeit képezte s épen a leszakadás folytán származott a most föltárt hegyoldal. Ha a hegyoldal közetrészeit tekintjük, *alsó rétege görgyület* (konglomerát), mely többféle kőzetből: kristályospala, dácitkő, kovakő gömbös darabjaiból van elegyítve s valami vas márgával, vakolatszerűen egyberagasztva. Ezen réteg felett a dácitnak tuffaköve, törmeléken brecscsia és palás agyagmarga rétegei fekszenek. Mindeme tömegek sikamlós agyagmárgán nyugodtak, mely valamely nedves évben fölzott s az ugysis elhajló talapzatán lecsuszott. Ha ezen értelmezést elfogadhatónak tartjuk, még akkor is kétség támad bennünk, hogy az egykori, bizonynyal rendetlen tömegü omlásból, miként vált ki a 19 *különálló* halom, a mai többé-kevésbé szabályos kúpszerű formájában s hogyan történhetett azok oldalainak egyenletes denúdációja, midőn az anyahegy említett rétegeinek ellenállása, a légköri behatások iránt sem egyenlő? A halmok legnagyobbika, melyet a nép Csetátyenek nevez, az anyahegy közetrétegeit *fordított sorrendben* tárja elénk s a görgyületes kőzet a *kúp tetején* van, nem pedig talpánál. Ezért a Csetátye elnevezés, mivel a csúcson, a vakolatos falazathoz hasonlító görgyületkövek darabjait, a nép várfalmaradványoknak tartja. Együgyűségből igaz, mivel a halmoknak alig néhány négyszögmeternyi tetejére, senki se állíthatott volna egy figyelőtornyot se. A halmok bensejét régészek nem kutatták eddig. De akárhogy történt a súlyomkői természeti emlékek keletkezése, megérdemlik, hogy Darányi miniszter rendeletéhez híven, azok fenntartassanak s Kolozsvármegye hatósága azoknak bárminemü lehorodását, egyszerű-mindenkorra megtiltsa.

Súlyomkőtől egy órányira fekvő *Grécsahegy* (Grecia) meglátogatását, más időre halasztottuk. A népmonda szerint annak 622 m. magas tetején, hajdan *görögök* laktak. A tetőn maradványok szemlélhetők valamely épületekből s mint nekem öreg lakósok beszélték, a hegyben ma is pinceforma alagutak, bolthajtások volnának. A hegy belsejét különben évek óta kincskeresők ássák összevissza s érdemes lenne, ha értelmes régészeink a hegynek ősi mivolta fölül bizonyosságot szereznének.

Súlyomkőtől az út északkeletre fordul s Magyarfodorháza, tiszta oláhalú előtt északnyugatra kanyarodván, azon völgybe jutunk, mely Borsán át Válaszútnál öblösödik a Szamosmedence területébe. Kocsinktól balra a Légyhegy eltakarja *Ördögkeresztur* magyarabb vidékét, jobbra meredek oldalak zárják el a kilátást. *Nagy-Esküllő* falu bukkanik elénk egy fordulásnál, festői fekvésével a Csuhahegy 458. kiszögellő verőfényes oldalán. Az oláh-templom

uralkodó jelző gyanánt tekint szét, az Ugrigói patak völgyébe huzódó házsorokra s az alattuk elhuzódó völgy rétségeire. A falutól alig 4 kilométernyire van Kis-Esküllő, a Boboridomb aljában. Nagyesküllő határa 3950 hold, ebből körülbelül 1000 hold erdőség. Kisesküllő kisebb határában is van elég erdőterület, s így a művelési ágak megoszlása folytán is, az egész vidék kellemesen változatos. A két község együttesen 1600 lakóssal bír; túlnyomóan oláhok.

Ezerév előtti nagyidők emlékei vonulnak fel előttünk a két falunak határközében, mert a Nagy- és Kis-Esküllőt összekötő megyei útban, van az Erős- (némelyek szerint Aranyosdomb), hol a legyőzött oláhok, a győzelemben gazdag magyar hadaknak hűséget esküdtek. Hogyan is írja ezt Béla király Névtelenje (Anonymus) a 26. és 27-ik fejezetében — Quomodo contra Gelum itum est — (Miként indultak Gelu ellen) feliratu jegyzetében?

„Tunc habitatores terrae videntes mortem domini sui, sua propria voluntate dexteram dantes, dominum sibi elegerunt, *Tuhutum* patrem Horca et in loco illo qui dicitur *Esculeu*, fidem cum juramentot firmaverunt, et a die locus ille nuncupatus est *Esculeu*, eo quod ibi juraverunt.” Magyarul:

„Akkor látván a föld lakói urok halálát, tulajdon *maguk jószántából* kezét adva, Tuhutumot, Horca atyját urokká választák s azon a helyen, melyet Esküleunak hívnak, hitüket *esküvel* erősíték s az naptól kezdve, azon helyet Esküllőnek nevezték, mivelhogy ott esküdtek meg“.

Valóban lelki szemeink előtt felvonulni képzeljük, a Meszes-hegység felől az Almás völgybe nyomuló ősmagyar hadakat, a diadalát komoly hőditásra felhasznált Tuhutum vezért. A vidék küszált domborzatára tekintve, elgondolhatjuk a ravasz Ogmádnak, a magyarok hadikémének munkáját, amikor a vadonok rejtekhelyeit, oldaltámadásra s váratlan bekerítésre alkalmas mellékvölgyeit kipuhította. Mert meg van írva, hogy bátran harcoltak egymás ellen, (pugnatum est inter eos acriter) s Gelu (Gyalu) seregének tönkrevérése után tartották meg talán épen Esküllőnél, a pogánykori áldomást (et fecerunt magnum Aldomas Anonymusnál). Hősmondáink ezen részletét, befogadták történetíróink a magyar historiába s nem ronthatta le Anonymus vonatkoztatását Karácsonyi János se, ki ötletszerűen azt akarta Esküllő helynévre kisütni, hogy annak semmi köze sincs az eskühöz, hanem egy fecskéfajra (!) vonatkozik, melyet küllőnek neveznek. A tradíció nyomai, élnek az oláh lakósok között is.

Akárhány értelmesebb földmivest megkérdeztem, mondaná meg, miről nevezetes ama domb, hová kivezetett: *Aici a fost pacea* — itt volt a béke — volt a válasza s kezdte persze népies felfogással a „nagy régi háborút“ a magyarokkal és a „fogadást“ mesélgetni. Maga a hely, hol az esküdomb áll, teljesen igénytelen s ezerév óta bizony a természeti s emberi befolyások által, sokban elváltozhatott. Ferenc József király koronázási dombjára, innét is fölvittek a fővárosba néhány véka földet.

Mikor eme vidék Szolnok-Dobokához tartozott, a válaszüti járásba osztattak: a két Esküllő, Fodorháza, Magyarújfalu, Babuc, Sólyomkő, Macskás, Gyula, Drág, Ördögkeresztur stb. Ulászló leveleiben „Eskelew“ van említve, hol Kajántó is „Kyantho“ még. A vidéknek hajdani birtokosai közül, az *esküllői Ördög* család már 1396 táján szerepel. Későbbi időkben 64 nemesi család között, felmerülnek a Teleky, Décsey, Lészay, Dózsa, Szalánczy, Cserényi stb. nemzetségek. A községek után keletkezett előnév, később család-névvé vált s az Esküllőy, Úsküllőy, Isküllőy neveket találjuk okiratokban. A legutóbbi évtizedekben a Bánffy, Kun, Teleky, Szacsavay, Rettégi családoknak vannak kisebb birtokaik, de a tulajdonosok nem szoktak lakni Esküllőn. Kis-Esküllőn a Bornemisza udvarban ma Legman zsidó bérlő lakik.

Amidőn Esküllőnél a történelmi visszapillantás lelkesítő hangulatba ringatja idegeinket, magyar létünkre malomkő gyanánt nehezedik annak látása

ERDŐSDOMB ESKÜLLŐ MELLETT, HOL TUHUTUMNAK AZ OLÁHOK HŰSÉGET ESKÜDTEK. DUNKY FELVÉTELE.

és tudata, hogy Tuhutum csatatérein 1910-ben is, étnografiai szempontból még Gelu uralkodik. A falvakban nagyritkán fogad bennünket a magyar: jó napot adjon Isten, — hanem az oláh: De dumnyező binye — köszöntés. Ha csak azon községek lakossági statisztikáját közöljük, melyekről ezen útban megemlékezünk, következően áll a vidék népessége:

	Magyar	Oláh
Kajántó	499	611
Sólyomkő	82	683
Babucz	81	266
Magyar-Ujfalu	64	776
Magyar-Fodorháza	136	483
Nagy-Esküllő	97	880
Kis-Esküllő	92	547
Ördögkeresztur	176	284
Drág	35	1263
Ugrócz	—	740
Hidalmás	566	680
Magyar-Nagyzsombor	318	578
Nagy-Almás	705	930

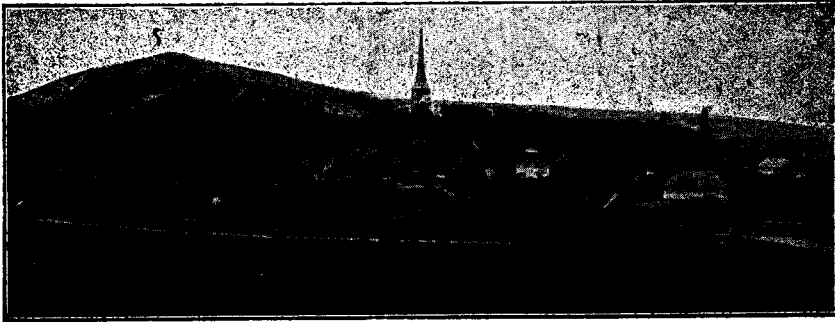
Átlagosan tehát, az oláh népanyag az utóbbi hivatalos kimutatás szerint ötször akkora, mint a magyar, melyet a környék zsidó lakóinak hazafias bevallása is támogat. Csupán a magyar jelzővel ellátott községekben, 4-szer annyi oláh van mint magyar! Rohamosnak mondható a népfordulás azért is, mivel a 30-as években Magyar-Fodorháza tényleg magyar falunak van jelezve, ellenben Magyarujfalut 1837-ben Hódor Károly, már oláh falunak írja le. Vajdaháza 1437-ben tiszta magyar község volt, ma teljesen oláh. Az érdekes Sólyomkő 1837-ben 518, ma 683 oláh lakóssal bír. Viszont alig hiszem, hogy Ugróc 100 év előtt magyar lett volna, mint ezt ama vidék urai nekem beszéltek, mert ezen falu 1591-ben Ugrócz volt s Benkő is ekként, magyarosabb hangzással említi; később már 1754-ben „oláh gyarmat“-nak neveztetett. Valószínű, hogy a régi Ugrócz magyarjait, a töröknémet sanjarúság nagyrészt elpusztítván, helyükbe a birtokosok oláhokat telepítettek. A falu különben tele van oláhosodott Zách, Vonó, Czibere stb. családokkal.

A falvak jórésztében, főkép a házak külső s belső elemeiben felismerhetők a magyar átöröklött jellegek, de a ház népének nagyja-apraja oláhhul beszél, vagy vígan mókázik a kapuk előtt. Akkor kapunk intő lökést a mélységes múltból, mikor meghalljuk, hogy az öreg gazdának neve: Gavrilla Barcsai, vagy Juon Mészáros. Nagyon érdemes a magyarság nyomainak tanulmányozása; kimutatható lenne annak szörnyű csökkenése és világossá tenné amaz okokat is, melyek Tuhutum véres csatatéreit, a magyarok vértelen temetőjévé változtatták.

Bármely nyelvnek kiterjedése, életerejének pozitív tényezőitől: a célszerű alakulástól, versenyképességtől, a beszélők számától függ; de attól is, amit az antropogeografia a nyelv kulturfokozatának mond. Ha expanzióra képes nép magával viszi e tényezőket, akkor annak nyelve is reásimul a gyöngébb népekre. Kell azonban, hogy az egyének mindenikében bizonyos terjeszkedési erő mellett, a terjeszkedési szükség érzete is ébren maradjon. A magyar nyelv régebbi s mai kulturfokozata is, mindig nagyobb volt az oláhénál; a magyar népben megvolt a terjeszkedési erők parázsa, de nem volt senki, aki e parázst lángolásra szítsa s folyton feszültségben tartsa benne a terjeszkedés szükségét. Soha se tudom megérteni, hogy a számos hatalmas magyar nemesi udvarház (az esküllői központban Hódor 64-et említ), miért nem törődött azzal is, legalább az újabb időkben, hogy minden népnek egyetlen érvényes természetes határait a nyelv képezi: tehát a magyar népszigeteket erősítenie és fenntartania kell. Ma itt vagyunk a kisebb-nagyobb magyar enklávék szakadozó, elmosódó

jelenségeinél; könnyedén nyomul belsejükbe az oláh népszokás, viselet, háztartás, tűzhely, nyelv és vallás. Szemeink előtt folyik le azon történelmi abszurdum, hogy a hajdan legyőzött népnek egyszerű *etnográfiai nehézkedése* is képes volt és leend, a győzelmes uralkodó nép ezereit asszimilálni.

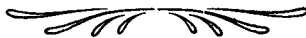

NAGY-ESKÜLLŐ, AHOL TUHUTUM HADAI TÁBOROZTAK.

Böngészve *Esküllő* földrajzi s határelnevezéseiben, a következőket soroljuk fel: Ancsuj, Dorna, Inácza, Urgyigalja (Ördögajla), Bobur, Ritu Mori, Lusárgyeu, Goja, Barkucz, Kerbunyistye, Vonika, Picsoraga, Kaszalo, Dorsu, Rosu, Csilegyei, Kocsina, Dumbrava, Fácza, Solop, Lüget, Nagyret stb. stb. Néhányak magyarázatát is adja a nép, mint:

Csetátye, a nagyesküllői rét közepetáán, ingoványos helyen valaha bástyák voltak. *Récsa* kellemes ízű hidegforrás. *Ritu Honosuluj* (hadnagyretje) azon időből, mikor a katonákat kötéllel fogták, a verbuváló hadfiak e réten táboroztak. *Kapu ligetuluj* (Lüget), hol 10 darab aranyrudacsát s 9 karikát szántottak ki s a nép azt tartja, hogy e helyen tatárjáráskor sok kincset ástak el. *Rakaszteu*, nem jöhet a magyar Rákásztó-ból, mert helye nem adhat a ráknak életfeltételt, hanem Rekesztő lehetett. A benőtt tócska vizét, a nép gyógyhatásúnak tartja. Szilágyságból is eljönnek vizeért, csak Nagypénteken napfelkelte előtt kell meríteni. *Puturoasza* állítólag büdösköves víz, melyet a környék népe szintén használ. Általában megjegyzem, hogy már Kajántó vidékétől kezdve efféle nyomok vannak gyógyvizekre s nemcsak glaubersós kivirágzásokra, hanem kútakra is bukkanunk, melyeket csak betegség alkalmával szoktak megmeríteni. Kolozsvármegyének ilyenmű vizeit, forrásait, komoly kutatás és összeírás alá kellene venni s ahol érdemes azoknak kihasználása, vállalkozó könnyen akadna. Botrányos alamusziságunkat eléggé bizonyítja, hogy az 1845-ben *Wass Samu gróf* által, pártfogásba vett mezőségi gyógyvizek, a Kis-Czégi kitünő glaubersós víz, a Dombi gyógyiszap, a sármási, Óivesi (Maros-Torda) s csányi sós és laxatív kútak, még most is elhanyagolt pocsolyarangjukban várják az „angolokat“, az erdélyrészi sohabányászok és furdőkupecek unalmasan emlegetett ideális pénzeszsákjait.

(Folyt. köv.)

Egyesületi élet.

Az E. K. E. központi választmányi ülése. Jauuár hó 15.-én délután 4 órakor tartotta meg egyesületünk központi választmánya rendes havi ülését. Jelen voltak: gróf Lázár István, dr. Kossutány Ignác, dr. Szádeczky Lajos, dr. Ruzitska Béla, dr. Eisler Mátyás, dr. Páter Béla egyetemi tanárok, K. Pap Mihály ezredes, Pap Kristóf birtokos, Harmath Győző fogalmazó, Holló Károly, Versényi Gábor, dr. S. Kováts József tanárok, Puskás Béla kereskedő, Köntzey Imre, Pálffy Ernő birtokosok, Merza Gyula főpénztáros, Monoky Gyula mérnök, Tanács József gyógyszerész, dr. Fejér Mihály (E. K. E. osztály titkár — Gyergyószentmiklós), dr. Török Imre orvos és M. Kovács Géza főtitkár. Elnökölt gróf Lázár István elnök, jegyzett dr. S. Kováts József, előadott M. Kovács Géza főtitkár. Elnök üdvözlö a megjelent tagokat az újév alkalmából. Megnyitja az ülést és jelenti, hogy Heppes Miklós tábl tanácselnök és Jármay Béla üzletvezető elmaradásukat kimentették. Főtitkár jelentést tesz arról, hogy utolsó választmányi ülés óta az egyesület rendes évi közgyűlését tartotta meg Déván. Ez alkalommal igen szépen sikerült kirándulást rendeztek 2 csoporttal Vajdahunyad Gyalárra és Nagyágra. A közgyűlés határozatait végrehajtották. Az egyesület székelyosztálya Orbók Mór és Szekeres József vezetése alatt október havában igen szép, kegyeletos emlékünnepet rendezett a szamosfalvi székely vértanuk emlékoszlopánál, amelyre az egyesület koszoruját kegyelettel tették le. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület jubiláris közgyűlésére képviselőül kiküldötték gróf Lázár István elnököt és K. Pap Mihály ezredes alelnököt. Kalauzolták az állami tanítónőképző intézetnek 48 növendéket, továbbá kalauzolták 2 előkelő franciát Kolozs-

vára és a vidékre tett kirándulásuk alkalmából. A tagok részére értékes kedvezményeket eszközöltek ki több hirlap előfizetésénél. Társulva a Védő-Egyesülettel rendeztek a tagok részére egy igen szépen sikerült felolvasást és háziipari kiállítást Elkészítették az egyesület új leltárát, amely szerint az egyesület berendezési és muzeumi tárgyai 115 000 korona értéket képviselnek. Jelentést a választmány tudomásul vette. Tárgysorozat rendjén a főpénztáros tette meg ezután jelentését $\frac{1}{4}$ évi forgalomról. Ezek szerint kiadások teljesítése után a folyó évre 1124 kor. 52 fillér maradványt hoztak át. Elhatározták a Retyiczeli menedékháznak kijavítását és utasították az elnökséget, hogy költségvetéseket szerezzen be. Az egyesületi muzeumnak az utolsó választmányi ülés óta 441 látogatója volt, közöttük igen sok külföldi. A muzeumok főfelügyelősége részéről Semayer Vilibáld és Mihalik József felügyelők vizsgálták meg a muzeumot, megelégedésüket fejezve ki a tapasztalt rend felett. Ujabbban Hirschfeld Károly, Keblí József, Esterházy Miguel gróf, Merza Gyula, Burgya Geróné, Roediger Lajos, Herrmann Antal dr. és K. Pap Mihály ajándékoztak tárgyakat és könyveket a muzeumnak. A muzeumban felállítottak egy új táblát, továbbá gipszöntvényeket készítettek mézes-báb mintákról. A jelentést jóváhagyólag vette tudomásul a választmány. Kimondotta továbbá a választmány, hogy a gráci idegenforgalmi irodához a megküldött nyomtatványokért köszönő iratot intéz és viszonzásul megküldi az egyesületi kiadványokat. Több kiss ebb ügy elintézése után még felvettek 21 új tagot és ezzel az ülés véget ért.

Az E. K. E. hunyadmegyei osztályának közgyűlése. A közgyűlések általában nem valami mulatságos ösz-

ejövelemek. Hanem talán mégsem szükölködnek tanulságok nélkül, — aminthogy több szem többet lát s több fej több gondolatot termel. S hogy a turistasággal, — kivált a magyar turistasággal kapcsolatban minő általános érdekű és érvényű gondolatok teremhetnek, jó példa erre az E. K. E. hunyadmegyei osztályának folyó hó 2-án megtartott évi rendes közgyűlése, melyen az E. K. E. kolozsvári központját *M. Kovács Géza* főtitkár képviselte.

Székely Mózes erdőfelügyelő elnök, a turistaság hunyadmegyei föladatait összegező beszéddel nyitja meg a közgyűlést, majd *Gaal* dr. titkár olvassa föl évi jelentését. Ennek itt a következő részleteit közöljük:

„Osztályunk az alakulás évében némileg kipróbált alapterv szerint tervezte működését. Városunk fekvése szerint ugyanis a téli sportoknak nem nyílik tér, — de még ha tér volna is, sportoló nem igen akadna — így hát a tél folyamára turista előadások rendezését terveztük. Több körülmény miatt csak két előadás került sorra, egyet *Herrmann* Antal dr. egyet. magántanár „Bosznjáról“, egyet pedig *Szeles* Béla dr. vegyészmérnök „A fényképezésről“ tartott. Ezeket egykét sablonos dicsérő szóval nem is méltányolhatom eléggé s így most csak azt indítványozom, hogy az előadó uraknak a közgyűlés ezuttal is köszönetet mondjon.“

A statisztikai adatok közlése után titkár ezeket mondja: „Legyen szabad kijelentem, hogy az alábbiakat nem is hivatalos titkári minőségben hanem az okok és okozatok összefüggését kutatni szerető bűvár mivoltomban mondom.“

Bizony nagyon sok szép reményt fakasztottak osztályunk első évének sikerei a tisztikar hiszékeny lelkében! S csoda-e, ha az első esztendő (1908.) adatainak alapján kiszámíthatni véltem a hunyadmegyei osztály pályáját s mint a dolgában biztos csillagász, szinte ki is jelöltem az égboltnak azt a pontját, melyen egyesületünk a mai napon látható lesz!

Nos hát — azon a ponton nincs,

sőt nagyon is sokkal elmaradt. A számítás nem vált be: Miért?

Kezdjük magunkon. A tisztikar rendkívül sokféle elfoglalt emberekből áll, mondhatnám: *notórius tevékeny* emberekből. Erről soka beszélhetnék, de ezuttal engedjék el a részletezést. Most elég annyit, hogy sokszor valóban fizikai képtelenség az E. K. E. ügyeivel foglalkozni. Mert, — s ez talán még fontosabb! — városunkban, de sőt *minden magyar területen a turistaság ügyeivel való foglalkozás megfeszített munkát jelent!* A magyar — sokszor mondtam — nem turista nép s csak alapos és szigorú nevelés tehetné turistává, ez a nevelés pedig *nem egy-két, hanem sok embernek egész psychéjét és fizikumát kívánja.*“

S így másrésről kiviláglik, hogy a közönség az eredménytelenség másik oka. Majd pedig fölveti a kérdést, vajjon ennyi gátló körülmény mellett érdemes-e a magyar turistaságért küzödni?

„Erre akár egy egész könyvet tudnék írni feleletül — folytatta beszámolóját a titkár. — De kérem ne tartsanak tőle, hogy most menten hozzá is fogok. Hiszen, ha azt gondolnám, hogy könyvem érdeklődést keltene, akkor már ott tartanánk, ahol a nagy kultur-nemzetek s akkor könyvemre szükség sem volna. (Ez bizony circulus vitiosus, de nem én tehetek róla!)“

Majd később:

„A helyesen értelmezett turistaság, más szóval a föld s legelső sorban *a mi földünk* megismerésére való törekvésünk nemcsak hazafias, (ez ma már ugyis csak frázis!) hanem zsebbe vágó érdekünk is. Bizony sok millió jutna az önálló magyar banknak azzal, ha Hunyadország földjét alaposan megösmernők.“

Egy szó, mint száz tehát, a turistaság, ez a magos régiókban otthonos virág bizony nagyon is megérdemli, hogy meghonosításával foglalkozzunk; még az Alföld délibábos rónáira is odaillik! Már többször kifejtettem, hogy a turistaság a *fáradalmak megkedvelésével*, ez meg a

munka szeretetével jár. Erre pedig nagy szükségünk van, mert mindenkép „megnehezült az idők járása fölöttünk“. A tetszéssel fogadott beszámoló után Balázs Béla pénztáros az osztály vagyoni állapotáról tett részletes jelentést. Az összes vagyon 360 K értékű, melynek nagy részét a szép diapozitiv gyűjtemény s a 80 kötetet meghaladó könyvtár teszi ki.

A számvizsgáló-bizottság — Hajman Pál és Mallász József — a számadásokat teljesen rendben lévőknek találta, a közgyűlés pedig a pénztárosnak megadta a felmentvényt.

Erre a tisztikar és választmány az alapszabályok értelmében lemondott, mire a tisztújítás következett. Elnökké egyhangulag újból Székely Mózes, alelnökké Báncs Emilt és Göllner Károlyt, titkárrá Gaál Istvánt, pénztárossá Balázs Bélát, ellenőrré Szabó Imrét, osztályorvossá dr. Mendé Manót és osztálymérnökké Teimer Boleszlávot választották meg.

A választmány kilépő tagjai helyébe pedig Ander Antal tanár, Balázs Imre főmérnök, Hajman Pál tanár, Létay Gyula erdómérnök, Léber György s. erdómérnök és Sziklay Alfonz bányatanácsos választották be.

Az indítványok során M. Kovács Géza főtitkár bemutatta és ismertette az „E. K. E. virágos kertje“ címen legújabbban forgalomba hozott lev. lapokat, melyek mindegyikére egy egy szárított, de természetes színét bámulatosan megtartó növény van ragasztva. Miután a növények mindegyikének úgy magyar, mint tudományos neve is reá van nyomtatva, az izléses lapok valóban jól szolgálják a botanika, ezen „scientia amabilis“ (szeretetre méltó tudomány) érdekeit is. Emellett törzsgyökeres magyar találmányról van szó s most kizárólag a preparálás föltalálója, L. Bodor László készíti Kolozsvárott. A rendkívül meglepő ujdonságból a tagok egy része mindjárt vásárolt is.

M. Kovács Géza indítványához, hogy az osztály terjessze ezeket a lev. lapokat (10%-át az osztály céljaira fölajánlva), a közgyűlés örömmel

járult hozzá, mire az elnök berekesztette a közgyűlést.

E. K. E. összejevetel. A múlt év folyamán ditrói Puskás Béla indítványára és az E. K. E. felkérésére előkelő iparosaink a Kolozsvár határára lévő ugynevezett Szent-János kútat egy kirándulás alkalmával sajátkezü munkájokkal újra építették. Ez érdekes és gyönyörű kivitelű munkaért az egyesületnek Déván tartott közgyűlése Gerstenbrein Tamásnak, Kapcza Imrének, Fészl Józsefnek és Spáda Jánosnak jegyzőkönyvi köszönetet szavazott. E határozatnak végrehajtásául a Pannonia szálloda külön termében f. hó 21-én rendezte meg az E. K. E. ez évben első összejevetelét. Gróf Lázár István egyesületi elnök szólalt fel először és lelkes beszédben fejtette ki azt, hogy az E. K. E. mely célból szokott időnként barátságos összejeveteleket rendezni. Üdvözölte a nagyszámban megjelent tagokat és a kitüntetetteknek taladta az egyesület gyönyörű oklevelét. Ezután Fészl József szólalt fel a kitüntetettek nevében és megatva mondott köszönetet az egyesület nem várt figyelméért. Ezután Hevesi József szólalt még fel és felköszöntötte gróf Lázár István elnököt. Később gróf Lázár reflektált Hevesi szavaira s egyben indítványozta, hogy minden hónapban tartsanak összejevetelt. Felköszöntőket mondtak még Benkő Sándor, Merza Gyula és Gross Albert. Az egyesület elnöksége és igazgató-választmánya közül többek között jelen voltak: gróf Lázár István elnök, dr. Szádeczky Lajos, dr. Kossutány Ignác, K. Pap Mihály alelnökök, Merza Gyula főpénztáros, Tanács József ellenőr, Szentkirályi Ákos dr., Péter Béla dr., Gámán József dr., Szekeres József dr., Féder Otto dr., S. Kovács József dr., Székely Miklós, Puskás Béla, Kapcza Imre, Oberding Miklós, Tomán Béla, Hevesi József, Gerstenbrein Tamás, Pap Kristóf, Laskay Arpád, dr. Weisz József, Széll Márton, Marcinkiewicz Ignác, Szele Márton, Molnár Károly, Régiusz Arthur, Fészl József és M. Kovács Géza főtitkár.

Főszerkesztő: dr. Szádeczky Lajos. Felelős szerkesztő: M. Kovács Géza.